

УДК 343.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2021.03.35>

КРИМІНАЛЬНА ПРОЦЕСУАЛЬНА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ЯК ЧАСТИНА ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ У СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

Микитин Ю.І.,

кандидат юридичних наук, доцент, заслужений юрист України, заступник директора,
доцент кафедри політики у сфері боротьби зі злочинністю та кримінального права
Навчально-наукового юридичного інституту
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,
<https://orcid.org/0000-0002-9354-3586>

Микитин Ю.І. Кримінальна процесуальна політика Європейського Союзу як частина політики Європейського Союзу у сфері боротьби зі злочинністю.

Дана стаття присвячена пошуку терміну, який би був оптимальним для позначення процесуальної частини політики Європейського Союзу у сфері боротьби зі злочинністю.

Для позначення окремого виду політики Європейського Союзу використовуються терміни «політика ЄС у сфері боротьби зі злочинністю», «кримінальна політика ЄС», «політика ЄС у правоохоронній сфері».

Притримуючись позиції про надання переваги у використанні терміну «політика у сфері боротьби зі злочинністю», вбачається, що така конструкція може бути застосована і в контексті Європейського Союзу та, як бачимо, є цілком затребуваною. Хоч слід визнати, що значна кількість європейських науковців послуговується терміном «кримінальна політика Європейського Союзу».

Таким чином, пропонується використовувати термін «політика Європейського Союзу у сфері боротьби зі злочинністю» як узагальненого поняття, яке краще відображає його не рівневу, а саме складну структуру та відносно самостійні, але взаємопов'язані базові елементи, частини – в першу чергу, кримінальну політику ЄС та кримінальну процесуальну політику ЄС.

Звичайно, можна вести мову і про інші частини політики Європейського Союзу у сфері боротьби зі злочинністю, зокрема, кримінологічну, однак первинну цікавість у межах дослідження викликає саме його процесуальна складова частина.

У літературі зустрічається різна термінологія, яка її означає. Наприклад, можна виділити такі варіанти: 1) «політика ЄС у сфері співробітництва судових і правоохоронних органів»; 2) «політика правосуддя та внутрішніх справ Європейського Союзу». Максимально близькими до останнього формулювання також є тер-

мін «політика ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ», яким теж послуговуються; 3) «політика Європейського Союзу щодо кримінального процесу»; 4) «європейська політика правосуддя».

Найчастіше затребуваний термін «процедура» («procedure»). Наприклад, «criminal procedure policy of the EU» і його інтерпретації. Слова «процедура» і «процес» є словами-синонімами.

Відповідно для позначення процесуальної частини політики Європейського Союзу у сфері боротьби зі злочинністю прийнятно використовувати термін «кримінальна процесуальна політика Європейського Союзу» як оптимальний.

Ключові слова: кримінальний процес, політика у сфері боротьби із злочинністю, кримінальна процесуальна політика, політика Європейського Союзу у сфері боротьби зі злочинністю, кримінальна процесуальна політика Європейського Союзу.

Mykytyn Y.I. European Union criminal procedure policy as part of the European Union's policy in the field of the fight against criminality.

This article is devoted to finding the term that would be optimal for naming the procedural part of the European Union's policy in the field of the fight against criminality.

The terms «EU policy in the field of the fight against criminality», «EU criminal policy», «EU law enforcement policy» are used to refer to a separate type of European Union policy.

Adhering to the position of giving preference to the use of the term «policy in the field of the fight against criminality», it is seen that such a construction can be applied in the context of the European Union and, as we see, is in demand. However, it should be recognized that a significant number of European scholars use the term «criminal policy of the European Union».

Thus, it is proposed to use the term «European Union policy in the field of the fight against

criminality» as a generalized concept that better reflects its non-level, but namely complex structure and relatively independent but interconnected basic elements, parts, first of all, EU criminal policy and EU criminal procedure policy.

Of course, we can talk about other parts of the European Union's policy in the field of the fight against criminality, in particular, criminology, but the primary interest in the study is its procedural component.

There are various terminologies in the literature that define it. For example, the following options can be identified: 1) «EU policy in the field of judicial and law enforcement cooperation»; 2) «European Union Justice and Home Affairs Policy». The term «EU policy in the field of justitia and home affairs», which is as close as possible to the latter wording and also used; 3) «European Union policy on criminal procedure»; 4) «European justice policy».

The most common term is «procedure». For example, «criminal procedure policy of the EU» and its interpretation. The words «procedure» and «process» are synonymous words.

Accordingly, to denote the procedural part of the European Union's policy in the field of the fight against criminality, it is acceptable to use the term «criminal procedural policy of the European Union» as the optimal.

Key words: criminal process, policy in the field of the fight against criminality, criminal procedural policy, European Union's policy in the field of the fight against criminality, criminal procedure policy of the European Union.

Постановка проблеми. Дослідження кримінальної процесуальної політики Європейського Союзу як частини політики Європейського Союзу у сфері боротьби зі злочинністю практично не досліджувалося у вітчизняній науковій літературі. Відповідно науковий інтерес до неї є відносно недавнім і актуальним у світлі євроінтеграційних пріоритетів України.

Стан опрацювання цієї проблематики. Окремі аспекти, які стали підґрунтям даної статті висвітлено у працях таких українських і закордонних учених як А. Веймберх, І. Вічорек, В. Вогель, В. В. Войнікова, Ю. Н. Жданов, Н. А. Зелінська, М. Л. Етнін, Є. С. Лаговська, С. Ю. Кашкин, М. В. Ковалів, А. Ді Мартіно, Я. Оберг, М. І. Пашковський, А. Ріпол Сервент, Л. М. Соколова, Є. М. Сорокіна, Ф. Траунер, Є. Н. Трикоз, П. Л. Фріс, К. Хардінг.

Метою статті є дослідження підходів до позначення процесуальної частини політики Європейського Союзу у сфері боротьби зі злочинністю, формулювання власного бачення щодо цієї проблеми.

Виклад основного матеріалу. І. В. Яковюк розглядає правопорядок ЄС як результату

взаємодії, з одного боку, національних правових систем і міжнародної правової системи, а з другого – конвергенції романо-германської і англосаксонської правових сімей. Такий правопорядок передбачає формування правових стандартів, що створені на основі спільної системи цінностей і відповідно до потреб політико-правового і соціально-економічного розвитку держав-членів і ЄС в цілому [1, с. 10-11].

М. В. Ковалів звертає увагу на те, що з утворенням Європейського Союзу його політика тепер не тільки поширюється на економічні та пов'язані з ними відносини, але і прагне охопити такі важливі сфери, як, зокрема, питання боротьби зі злочинністю [2, с. 22].

На думку Н. А. Зелінської систему правових норм, які регламентують співробітництво держав-членів ЄС у боротьбі зі злочинністю позначають терміном «кримінальне право ЄС». Одночасно вона акцентує, що не існує кримінального права ЄС у традиційному розумінні. Цей термін є умовним і охоплює усі норми, зосереджені навколо поняття «crime» та включає в себе матеріально-правові, процедурно-організаційні і превентивні аспекти [3, с.313-314]. Більше того кримінальне право ЄС охоплює і питання так званого транснаціонального кримінально-процесуального права – наднаціональних правових норм, що регламентують, співробітництво органів юстиції та поліції з питань провадження у кримінальних справах; оптимізацію функціонування національних правоохоронних та судових систем і забезпечення гарантій прав людини в кримінальному судочинстві [4, с. 16-17].

М. І. Пашковський робить висновок, що кримінальне право ЄС не є внутрішньодержавним кримінальним правом, а виступає одним з видів регіонального транснаціонального кримінального права в матеріально-правовому та процесуальному сенсі [5, с.69].

Також існує позиція (М. Л. Етнін, В. В. Войніков), що рівень розвитку правового регулювання в сфері боротьби зі злочинністю дозволяє говорити про формування в рамках ЄС відповідної системи правових норм, яку умовно можна назвати правоохоронним законодавством ЄС. При цьому політика ЄС у правоохоронній сфері не передбачає заміщення відповідних елементів національного законодавства. Основна мета зазначеної політики полягає в тому, щоб забезпечити створення на наднаціональному рівні механізму, що забезпечує більш ефективну реалізацію державами-членами своїх функцій у сфері боротьби зі злочинністю [6, с. 312].

Ю. Н. Жданов та Є. С. Лаговська репрезентують широкий підхід до розуміння кримінального права ЄС і говорять про наступні його складові: 1) адміністративно-кримінальне право ЄС; 2) норми права ЄС, які одночасно охоплюють кри-

мінальне право і кримінальний процесу; 3) кримінально-процесуальне право ЄС; 4) модельний Кримінальний кодекс ЄС [7, с. 47].

Цікавою є думка К. Хардінга і Я. Оберга, які вважають, що у ЄС ландшафт формування політики та правил зручно упаковані як «кримінальне право ЄС» з особливою увагою до органів кримінального правосуддя ЄС. На їхню думку «Кримінальне право ЄС» – це скоріше скорочений термін, ніж офіційний опис [8, с.192]. Власне, вони підсумовують, посилаючись на раніше дослідження Я. Оберга [9, с.10], відзначаючи, що кримінальне право ЄС буде охоплювати всі випадки, коли ЄС має нормативний вплив або на матеріальне кримінальне право/кримінальне провадження, або на судову співпрацю між країнами-членами ЄС.

Й. Вогель звертає увагу на існування концепції інтегрованої європейської системи кримінального правосуддя та на необхідності встановлення відповідних конституційних основ для неї. На його думку Договір про створення Конституції для Європи запровадить набагато кращу, в цілому задовільну, «конституцію кримінального права» [10, с.125]. Однак, попри ухвалення Європейської конституції [11] 18 червня 2004 р. та її підписання головами держав та урядів 25 країн ЄС 29 жовтня 2004 р., вона, все ж, не була ратифікована і не набула чинності [12].

Натомість, основою політики Європейського Союзу альтернативно став і на даний час залишається Лісабонський договір [13], який є Договором про внесення змін до Договору про ЄС (Маастрихтський договір) [14] та Договору про заснування ЄС [15].

Є. Н. Трикоз до інтегрованої європейської системи кримінального правосуддя відносить три елементи: нормативний, інституційний та емпіричний. Перший елемент включає у себе матеріальне кримінальне право, право кримінальної процедури, пенітенціарне і кримінально-виконавче право [16, с.90].

Як відзначають автори наукового дослідження «Проблеми порівняльно-правового аналізу та адаптації законодавства України у сфері боротьби зі злочинністю до законодавства ЄС», наднаціональні органи ЄС отримали право ухвалювати обов'язкові для всіх країн ЄС рішення, зокрема визначати єдину європейську кримінальну політику [17, с.7]. Деталізуючи дану тезу, звертається увага, що органи ЄС наділені правом вироблення загальних засад правової політики у сферах судового співробітництва по кримінальних і цивільних справах, поліцейського співробітництва, а також засад криміналізації окремих видів діянь [17, с.7]. За останнє десятиліття в праві ЄС намітилася тенденція до створення спільної кримінальної політики [17, с.9].

Є. М. Сорокіна стверджує, що у межах кримінально-правової сфери політики ЄС спільно розвивалися норми кримінального і кримінально-процесуального права [18, с. 19].

Більше того, Європейська комісія у повідомленні під назвою «Назустріч політиці ЄС у кримінальних справах: забезпечення ефективного впровадження політики ЄС через кримінальне право» [19, с.2] наголошує, що кримінальна політика Європейського Союзу повинна ставити спільну мету посилення довіри громадян, які живуть у Європі свободи, безпеки і правосуддя до права ЄС, яке захищає їхні інтереси, повністю застосовується та поважається, а водночас Союз діє з дотриманням принципів субсидіарності та пропорційності. Також відзначається, що нова законодавча база, запроваджена Лісабонським договором, принципово не змінює можливу сферу застосування кримінального права ЄС, але вона значно збільшує можливість просування вперед у розвитку політики кримінального правосуддя і стати важливим інструментом для кращої боротьби зі злочинністю.

Власне, після вступу в дію Лісабонського договору (з 1 січня 2009 р.), Європейський союз, зокрема, наділений компетенцією щодо прийняття законодавчих актів у галузі кримінально-процесуального законодавства [20].

Крім того М. Л. Ентін та В. В. Войніков стверджують, що боротьба зі злочинністю є складовою частиною політики ЄС у сфері простору свободи, безпеки і правосуддя [6, с.312].

Л. М. Соколова, аналізуючи становлення кримінально-процесуальних інститутів у праві Європейського Союзу, звертає увагу, що перед країнами-членами ЄС з'явилась необхідність посилення координації політики у сфері боротьби зі злочинністю. З цією метою потрібно різноманітні норми національного кримінально-процесуального законодавства привести до деякої відповідності, а також створити принципово нові механізми для боротьби з міжнародною злочинністю [21, с.3].

С. Ю. Кашкин використовує термін «кримінальна політика ЄС» і називає її складовим елементом однієї з найважливіших сфер внутрішньої компетенції ЄС, яка іменується як простір свободи, безпеки і правосуддя [22, с. 780].

Аналогічне формулювання використовують А. Веймберх та І. Вічорек у статті «Чи існує кримінальна політика ЄС» і приходять до ствердлого висновку попри складні виклики для її розвитку [23].

А. Ді Мартіно послуговується формулюванням «політика щодо запобігання та боротьби зі злочинністю», аналізуючи перспективи розвитку ЄС, пов'язані, зокрема із європейськими інституціями, безпекою та правосуддям [24, с. 4].

Виходячи з положень консолідованої версії

Договору про ЄС та Договору про заснування ЄС з протоколами і деклараціями станом на 3 березня 2010 р. [25] забезпечення безпеки в рамках ЄС здійснюється шляхом розвитку співробітництва в чотирьох ключових сферах: 1) запобігання злочинності; 2) співробітництво поліцейських органів; 3) співпраця в кримінально-процесуальній сфері; 4) гармонізація національного кримінального права.

Очевидно, що мова йде, переважно, про поєднання кримінально-правових та кримінально-процесуальних аспектів. Хоч і відсутнє формальне розмежування, поділ на матеріальні і процесуальні норми, однак вони чітко простежуються. Навіть, у деякій мірі, переважає саме кримінально-процесуальна складова.

Висновки. Отже, для позначення відповідного виду політики ЄС використовуються терміни «політика ЄС у сфері боротьби зі злочинністю», «кримінальна політика ЄС», «політика ЄС у правоохоронній сфері».

Притримуючись позиції про надання переваги у використанні терміну «політика у сфері боротьби зі злочинністю», вбачається, що така конструкція може бути застосована і в контексті Європейського Союзу та, як бачимо, є цілком затребуваною. Хоч слід визнати, що значна кількість європейських науковців послуговується терміном «кримінальна політика ЄС».

Таким чином, пропонується використовувати термін «політика Європейського Союзу у сфері боротьби зі злочинністю» як узагальненого поняття, яке краще відображає його не рівневу, а саме складну структуру та відносно самостійні, але взаємопов'язані базові елементи, частини – в першу чергу, кримінальну політику ЄС та кримінальну процесуальну політику ЄС.

Звичайно, можна вести мову і про інші частини політики Європейського Союзу у сфері боротьби зі злочинністю, зокрема, кримінологічну, однак первинну цікавість у межах дослідження викликає саме його процесуальна складова частина. У літературі зустрічається різна термінологія, яка її означає: 1) «політика ЄС у сфері співробітництва судових і правоохоронних органів» [26, с. 26]; 2) «політика правосуддя та внутрішніх справ Європейського Союзу» [27, с. 1]. Максимально близькими до останнього формулювання також є термін «політика ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ» [28]; 3) «політика Європейського Союзу щодо кримінального процесу» [29]; 4) «європейська політика правосуддя» [30, 65].

Найчастіше затребуваний термін «процедура» («procedure»). Наприклад, «criminal procedure policy of the EU» і його інтерпретації. Згідно Англійсько-українського юридичного словника «procedure» – процедура, процес; судочинство, судовий процес, провадження у

суді; процесуальні норми [31, с. 797]. Тобто слова «процедура» і «процес» є словами-синонімами.

Відповідно для позначення процесуальної частини політики Європейського Союзу у сфері боротьби зі злочинністю прийнятно використовувати термін «кримінальна процесуальна політика Європейського Союзу».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Яковюк І. В. Правові основи європейської інтеграції та її вплив на державно-правовий розвиток України: автореф. дис. ... доктора юрид. наук. Харків, 2014. 40 с. URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5975/1/Ykovyk_2014.pdf (дата звернення 17.01.2020).
2. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.
3. Зелінська Н. А. Євроінтеграційні процеси в сфері транснаціонального кримінального права. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 р., м. Одеса): у 2 т. Т. 1 / відп. ред. М. В. Афанасьєва. Одеса: Юридична література, 2016. С. 313-315.
4. Зелинская Н.А. Международные преступления и международная преступность. Монография. *Одесса: Юридическая литература*, 2006. 568 с.
5. Пашковський М. І. Кримінальне право ЄС: від Паризької угоди до Лісабону. *Альманах міжнародного права*. 2009. Вип. 1. С. 69-75.
6. Энтин М.Л., Войников В.В. Проблема гармонизации норм уголовного права в рамках ЕС. *Всероссийский криминологический журнал*. 2019. Т. 13, № 2. С. 311-321.
7. Жданов Ю.Н., Лаговская Е.С. Европейское уголовное право. Перспективы развития. М.: Междунар. отношения, 2001. 232 с.
8. С. Harding, J. Öberg. The journey of EU criminal law on the ship of fools – what are the implications for supranational governance of EU criminal justice agencies? *Maastricht Journal of European and Comparative Law*. Volume: 28 issue (2), pp 192-211. <https://doi.org/10.1177/1023263X211005967>. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/1023263X211005967> (дата звернення 23.08.2021).
9. J. Öberg. Limits to EU powers: a case study of EU regulatory criminal law. Oxford: Hart Publishing. Hart studies in European criminal law, 4. 2017, 256 p. URL: <https://www>.

- researchgate.net/publication/318912659_Limits_to_EU_Powers_A_Case_Study_of_EU_Regulatory_Criminal_Law-Chapter_1_author's_version (дата звернення 23.08.2021).
10. Vogel J. The European Integrated Criminal Justice System and its Constitutional Framework. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*. Vol. 12. N 2. 2005. P. 125-147. URL: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1023263X0501200202> (дата звернення 17.01.2020).
  11. European Constitution. URL: https://europa.eu/european-union/sites/default/files/docs/body/treaty_establishing_a_constitution_for_europe_en.pdf (дата звернення 17.01.2020).
  12. Draft treaty establishing a constitution for Europe (not ratified). URL: <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/in-the-past/the-parliament-and-the-treaties/draft-treaty-establishing-a-constitution-for-europe> (дата звернення 17.01.2020).
  13. Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon, 13 December 2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12007L%2FTXT> (дата звернення 17.01.2020).
  14. Treaty on European Union (TEU) / Maastricht Treaty, signed in: Maastricht (The Netherlands) 7 February 1992. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11992M/TXT> (дата звернення 17.01.2020).
  15. Договір про заснування Європейської Спільноти (Договір про заснування Європейського економічного співтовариства). Консолідована версія станом на 1 січня 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text (дата звернення 17.01.2020).
  16. Трикоз Е.Н. Формирование уголовно-правовой системы Европейского Союза. *Журнал российского права*. 2007. 10 (130). С. 89-107.
  17. Проблеми порівняльно-правового аналізу та адаптації законодавства України у сфері боротьби зі злочинністю до законодавства ЄС. Звіт про виконане наукове дослідження. Науковий керівник дослідження: О. Ю. Шостко. Виконавці дослідження: О. В. Сердюк, Г. Г. Мошак, Ю. П. Дзюба, О. М. Овчаренко, Т. Є. Дунаєва, І. В. Карасюк. *Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. / редкол.: В. І. Борисов та ін. Х. : Право, 2012. Вип. 23. 320 с.* URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/02/sbirnik_23.pdf (дата звернення 17.01.2020).
  18. Сорокина Е. М. Гармонизация уголовно-процессуального законодательства в Европейском Союзе: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2016. 31 с. URL: <https://eulaw.edu.ru/informatsiya/avtoreferaty-po-pravuv-evropejskogo-soyuza/1552-2/> (дата звернення 11.01.2019).
  19. Communication de la commission au parlement Europee, au conseil, au comite economique et social Europeen et au comite des regions Vers une politique de l'UE en matière pénale: assurer une mise en œuvre efficace des politiques de l'UE au moyen du droit pénal /*COM/2011/0573 final*/ Date of document: 20/09/2011. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/?uri=CELEX%3A52011DC0573> (дата звернення 17.01.2020).
  20. Гармонізація законодавства ЄС в галузі кримінально-процесуального права. Інтернет-портал «Українське право». Дата публікації 26.11.2016. URL: https://ukrainepravo.com/international_law/european_union_law/garmonizatsiya-zakonodavstva-es-v-galuzi-kryminalno-protsestualnogo-prava/ (дата звернення 17.01.2020).
  21. Соколова Л.М. Становление уголовно-процессуальных институтов в праве Европейского Союза: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. М., 2008. 34 с.
  22. Кашкин С. Ю. Право Европейского союза. Том 2. Особенная часть: учебник. 4-е изд., перераб. и доп. М.: Издательство Юрайт, 2019. 1023 с.
  23. Weyembergh A., & Wieczorek I. (2016). Is There an EU Criminal Policy? In R. Colson & S. Field (Eds.), *EU Criminal Justice and the Challenges of Diversity: Legal Cultures in the Area of Freedom, Security and Justice* (pp. 29-47). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9781316156315.003. URL: https://www.researchgate.net/publication/343775539_Is_there_an_EU_Criminal_Policy_in_Renaud_Colson_Stewart_Field_eds_EU_Criminal_Justice_and_the_Challenges_of_Legal_Diversity_Cambridge_University_Press_Cambridge_2016 (дата звернення 21.01.2020).
  24. Di Martino A. Schengen, Europol und der Raum der Freiheit, der Sicherheit und des Rechts in der Verfassung der EU. *Walter Hallstein-Institut für Europäisches Verfassungsrecht der Humboldt- Universität zu Berlin*. 2003. 1-34 с. URL: <https://www.rewi.hu-berlin.de/de/If/oe/whi/publikationen/whi-papers/2003/whi-paper1303.pdf> (дата звернення 17.01.2020).
  25. Консолідована версія Договору про ЄС та Договору про заснування ЄС з протоколами і деклараціями станом на 3 березня 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#n2 (дата звернення 17.01.2020).

26. Никитина И.Э. Международно-правовые формы сотрудничества государств – членов Европейского Союза в сфере юстиции и внутренних дел: монография. Под ред. Р.А. Каламкаряна. М., 2014. 198 с.
27. A guide to the European Union's Justice and Home Affairs policy, with hyperlinks to sources of information within European Sources Online and on external websites. Cardiff EDC is part of the University Library Service at Cardiff University. 2013. Cardiff EDC. 30 p. URL: <http://aei.pitt.edu/75419/2/Justice-Home-Affairs.pdf> (дата звернення 17.03.2021).
28. Trauner Florian and Ripoll Servent Ariadna. Justice and Home Affairs in the European Union. Online Publication. ResearchGate. Date: Feb 2020. DOI: 10.1093/acrefore/9780190228637.013.1084. URL: https://www.researchgate.net/publication/331383924_Justice_and_Home_Affairs_in_the_European_Union (дата звернення 17.03.2021).
29. Thirtieth Report The European Union's Policy on Criminal Procedure. European Union Committee. 27 March 2012. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/ld201012/ldselect/ldcom/288/28809.htm> (дата звернення 17.03.2021).
30. European Union instruments in the field of criminal law and related texts. Council of the European Union. Council General Secretariat JAI 2 - Criminal Law Team. December. 2019, Brussels. 1272 p. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/45846/eu-instruments-criminal-law-and-texts.pdf> (дата звернення 17.03.2021).
31. Фещук А.В. Англійсько-український юридичний словник. Київ, Наукова книга. 2008. 1084 с.